

идеолошки неподељене и *глобално* дубоко поларизоване слике света. Не заборављајући да је Радован Поповић приредио *Казивања о Андрићу: усјомене савременика* 1976. године, сасвим смо уверени да светска и наша свакодневица значајно доприноси целисходности књиге коју је приредила Жанета Ђукић Перишић.

Да су истакнути појединци наше културе уједно и крупни, стабилни оријентри које тражимо како не бисмо сасвим залутали и у лутањима потонули, шапуће нам ова књига. Због тога и данас, безмало пола века од Андрићеве смрти, када се чини да је на снази нека дубља, *ајсурднија* нијанса истог принципа локално-глобалних деоба, тренутак је да се пред мислећег појединца изнова кристалише мисао о томе *ко је био Иво Андрић*. О томе се питању, сизифовски, мора промишљати.

Мср Милан РАДОИЧИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
milanradoicic2816@gmail.com

У ЗНАКУ ГРАНИЦЕ

Драган Хамовић, *Измешћеник*, Прометеј, Нови Сад 2023

Да поезија није „*сјонџани* излив снажних осећања”, како ју је пре више од двеста година формулисао Вилијам Вордсворт, знали су и сами романтичари. То би се, упркос сваком предубеђењу или увреженоме мишљењу о њима, на више начина могло потврдити, чак и без позивања на текст који је развејао сваку (па и романтичарску) илузију о ирационалном карактеру стваралачког поступка – на „Филозофију композиције” Е. А. Поа. Писање поезије, поготово када је добро и право, озбиљан је и надасве строг чин. Засновано је на најделикатнијем раду *на* језику и у језику, те стога неумитно изискује непопустљивост и оштрину; понајвише према себи, тачније ономе ко тај чин врши. Према томе, песници су, или би барем требало да буду, озбиљни и строги људи, који се брижљиво односе према властитим креацијама и који су одиста мало шта спремни да препусте случају. Узвишени тренуци инспирације баш ништа немају с тим.

Књига изабраних и нових песама Драгана Хамовића *Измешћеник* довољно добро илуструје срећан и неизоставан удео церебралности у поетскоме акту. Већ у начину на који је она композиционо устројена очигују се прилежност и тежња ка непрестаном усавршавању. Читаочеву пажњу плени белешка с краја збирке, која га обавештава да

Измешћеник окупља песме раније објављене, дорађене и нове, као сабир-на књига средишњег тока потписника ових стихова. Писање је ток. Речи се слажу у стихове, песме у кругове. Кругови хоће да се заокруже. Целоме бар тежимо, у свему што чинимо.

Но, и када бисмо пренебрегли овај кратки аутопоетички пасаж, чак и летимичан поглед на књигу уверио би нас у исто. Сва у везаноме стиху, она је сачињена од четрнаест целина, од којих шест носе наслове раније објављених збирки. У њу су уврштене двадесет и две нове песме, при чему је, међу старима, четрнаест значајно дорађено, „а било је”, како са-знајемо, „мањих измена у многим другим песмама”. Хамовићева поезија, чијим би само метричким својствима могла бити посвећена читава јед-на студија, у формално-техничком смислу отуда је права реткост дана-шњице. Осим тога, захваљујући изузетно широком тематском распону, *Измешћеник* обухвата, поред осталог, прегршт различитих лирских творевина које одликују висок степен мисаоности и потреба да се чисто емо-ционални доживљај премрежи извесним интелектуалним садржајем.

Могући угао гледања који би допустио да се највећи број песама увече у исти поетички рам унеколико је наговештен самим насловом књиге. Као њен мото и симболички схваћено прочеље управо би могли стајати уводни стихови истоимене песме: „Човек је на удару, тежи да се измести. / Свуда где се помери – увек нови лимеси”. „Лик са Лимеса”, како гласи назив њоме отворене целине, можда највише одговара сржној метафорици књиге, која се тиче свеопште *лиминалне* ситуираности лир-ског „ја”. Гранична позиционираност тог субјекта, важно је рећи, не подразумева једино просторне него исто тако и временске и психолошке диспозиције. „Лик са Лимеса”, „Бежанијска коса” и „Меко језгро” – упе-чатљиви делови већ познатих збирки – саздани су, слично циклусима какви су „Смеса” или „Измештена лица”, на истој идејној основици: про-стор значи због оног што се на њему збило. Он је, како Иван В. Лалић дивно пева, „само време на други начин видљиво”. Напуштање одређе-них места или пак поновни боравак на њима емоционално су, па чак и когнитивно узнемирујући јер губимо, односно не можемо да повратимо оно што је у њима похрањено, а до чега нам је веома стало, било да је то ентитет Другости или сопствено „ја”.

Измешћеник обједињује неколико категоријално уPOSEБЉУЈУЋИХ кругова песама. Први међу њима тицао би се аутобиографски заснованих творевина; други оних инспирисаних историјском тематиком; у трећем преовлађује изразит документарни квалитет, пре свега, у сликању сав-ремених прилика и рефлексива изнетим поводом одређених локали-тета на којима се песнички субјект задесио; четврти круг односио би се на песме посвећене појединим личностима од културноисторијског знача-ја; пети и уједно последњи круг састоји се од песама које би се у најужем

смислу могле означити као лирске. У свакоме од њих се, на различите начине, манифестује феномен лиминалности, који је, баш како је на то указао немачки филозоф феноменолошког усмерења Бернхард Валденфелс, увек скопчан са феноменом страности. Разматрајући човеков сусрет са *сйраним* као граничним феноменом, Валденфелс закључује да оно човека непрестано нагони на проверу „граница властитог капацитета” и/или на довођење у питање онога што је властито.

Да се као кључни моменат у хоризонту искуства страности увек испоставља лиминалност, најбоље се види у песмама са историјском тематиком и у чисто лирским творевинама. У првима од њих, где доминира дијакхронијска перспектива, лирски субјект, тај интригантни „лик са Лимеса”, који се оглашава у име „ветерана из горње Мезије”, промишљено је универзализован; обликован је тако да премошћује различите временске планове. Простор је, како то овде иначе бива, само полазиште у покретању знатно сложенијег процеса. Јасно је да је Лимес утврђена граница Римскога царства која се у овом контексту односи на подручје Балкана, међутим, то није оно чиме је аутор превасходно заокупљен. У складу са културолошким интересовањима која као проучавалац књижевности и искрени поштовалац традиције негује, а која налазе плодно тле у поезији коју ствара, Хамовић више трага за *свейноназором* који је, чини се, у нашега народа ипак изгубљен, или је у најмању руку маргинализован. Мало је данас житеља старог Илирика који су „[о]сетљиви на питања морална” („Илирик”).

Походећи духовноисторијски „осетљива”, гранична подручја, притом настојећи да у дотицају са страномшћу успостави „знаке распознавања”, песничко „ја”, које, у валденфелсовском кључу, заправо, стално одмерава *власџиџи* капацитет, углавном затиче поразно стање. Тако оно, рецимо, у песми у којој се апострофира Методије, један од очева словенске писмености, горко истиче како данас „нису нам одговори словесни ни канонски [...] Од курварства и кривина, од цеђене пакости, / Ми се ништа не мењамо – авари, хаотични” („Над ископинама у Сирмијуму, где је можда гроб Методија Солунског”). На истом трагу стоје стравични резултати бомбардовања Народне библиотеке, еквивалентни „самозабораву” комунистичког нараштаја („Косанчићев венац, остаци библиотеке”), као и ситуација на Дорћолу, где целокупни „проток људи, робе, не наруше / Ни погром духа нити Баруха” („Дорћол”).

Такође, треба издвојити оне песме у којима Хамовић умешно поетски „запоседа” визуру неке историјске личности како би, оглашавајући се „на њена уста”, омогућио да доста тога, углавном не посебно афирмативног, буде казано и о садашњости. Пример за то је „Тајна Николе Добровића”, где се потцртавају вечне људске особине попут страха и зависти. Укрштањем најчешће врло удаљених темпоралних тачака, границе, премда је *Измеџиџеник* сав у њиховоме знаку, према потреби постају

пропусне или се пак сасвим укидају. Посебна вредност ове поезије остварена је тиме што ауторова изразита пријемчивост за националну историју никада не води губљењу везе са актуелним тренутком; осцилујуће поетско клатно непрекидно дотиче оба краја. То се запажа и у песмама као што је „Гардош”, где улогу „гласноговорника” преузима каква нежива ствар, у овом случају тврђава која представља историјску знаменитост: земунској кули, која мотри на Дунав као важну граничну реку и сведочи сменама епоха, надошле су „[м]исли неке миленијске”. Сличан поступак персонификације, уз потпуно друкчије значењске импликације, срећемо у песми „Југо 55 лукс”.

Књига садржи мноштво песама у којима пратимо неку врсту субјектовог „сентименталног васпитања”. Породични дом у Краљеву, под чијим окриљем сазрева једна особита лирска осећајност, одељен је од спољнога света ћопићевски оштро засеченом демаркационом линијом. Кућно озрачје, које пружа уточиште и сигурност, а потом и, нешто шире, град Краљево као завичајни простор, чине оквир за топле, лирски узнесене визије познатог и присног света, у којем средишње место припада ближњима: мајци, оцу, најпосле и сину. Испеване са ванредном бригом за еуфонију, пажљиво бираном и „чистом” лексиком, песме какве су „Моја мајка” или „Витанија” зацело греју душу. Оне су толико живописне и уметнички успеле да и онда када уопште није реч о остварењима обликованим на аутобиографској подлози напросто наслућујемо контуре истог оног субјекта који, лалићевски казано, на ствари гледа очима „бившег дечака”. Он је из роднога краја понео нешто драгоцену, што актуелно доба, овакво какво јесте, ништи и/или не препознаје.

Вредносни поредак на којем у свом најзаостренијем виду почива савремена, техничка цивилизација, њему нимало не одговара. Интимни сукоб са временом симулакрума и манипулације, када се тако много полаже на оно што је материјално и ефемерно, за учинак има духовно-егзистенцијалну угроженост и тескобу. Последњи циклус „Честице”, сачињен од четири нове песме, опомиње како је наука и секунд успела да атомизује на хиљаду делова, а да је притом времена све мање; како суверено владамо безмало сваким кутком звезданог обиља заборављајући на своју душу. Аутентичном лирском сопству стога не преостаје ништа друго него да непрекидно води бој „на властитом, утврђеном Лимесу” („Измештеник”).

Казујући да „[к]ућимо себе, последње бедеме” („Илирик”), оно поручује да свако од нас једино у себи има прибежиште за које не може остати закинут. И када завичајно Краљево замени за тихе ободу Бежанијске косе, што је вишеструким симболичким релацијама скопчано са *сеобама*, као архетипском тачком на духовноисторијској мапи српског национа, и када део свога порекла потражи на матици, у Републици

Српској, те увиди да „све ме се овде одриче / А никога да прими ме” („Пут у Козлук”) – Хамовићев „измештеник” схвата исто: да је човек биће које, како то Валденфелс каже, „није причвршћено за чврсте границе, него се пре на одређени начин опходи према својим границама”. Зов: „[д]ечаче, кључни предаче” („Самоток”), поетски сугерише да су у „мекком језгру” свеукупног емоционалног и интелектуалног пртљага који смо зарана понели запретени одговори на све оно што нас касније тишти. Лалићевски „бивши дечак” зато још увек „у мемо-сфери је” („Седамдесете”); он се грчевито упиње да своје успомене отргне од заборавља.

Мада бунар детињства остаје непресушни извор песничке инспирације, и мада је круг интимистичког песништва унутар *Измештеника* особито драгоцен, то није нити треба да буде стабло које, пословично казано, заклања поглед на шуму. Не пропуштајући да поетски маркира бројна спомен-места, чак и она необележена, подсећајући тиме како славна прошлост не сме бити заборављена, Драган Хамовић изнова се открива као један од несумњиво најистакнутијих савремених представника родољубивога песништва у нас. Одавно већ сазрела, његова поезија врви и од прегнантих, на прво читање допадљивих и лако памтљивих општељудских закључака, какви су, на пример, „[р]ане су кључне човечне одредбе, / Садражај испод свачије копрене” („Војна лица”), или „[ч]овек је новина без великих новости” („Чистач у музеју или Уметница је одсутна”). Изнад свега, Хамовић је у елиотовском смислу модеран лирик, који не заборавља на песнички дуг својим великим претходницима. Задржавање само на интертекстуалним везама са песништвом класика српске књижевности открива, када је тематски комплекс посреди, варирање лалићевског мотива лета и, по узору на Момчила Настасијевића, урбанистичко паклено гротло које све меље, а у погледу конкретних стихова и, уопште, песничке форме, Дисову „Тамницу” и Раичковићеву „Камену успаванку”.

Узимајући у обзир промене начињене у необично високоме броју песама и, с друге стране, начин на који је књига склопљена – редослед и састав надређених целина, њихову мотивску усклађеност и испуњеност посве новим творевинама – са пуним правом може се устврдити да *Измештеник* функционише не само као антологија, то јест збирка изабраних и нових песама, већ и као самостално, заокружено и у много чему иновативно песничко дело.

Стеван Д. ЈОВИЋЕВИЋ
истраживач-приправник
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
stevan.jovicevic.96@gmail.com